

Magyar Nyomdászat

A könyv- és nyomtatás

a betüöntés és graphikai rokon szakmák havi közlönye

Szerkeszti és kiadja PUSZTAI FERENCZ

Előfizetési díj: Egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. * Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, Kecskeméti-utca 6.

Az írásjelek a szedésben.

A korrekt szedés legelső föltétele a helyes nyelv-érzék. A ki czzel nem bír, az csak gépies munkát végez; nem is válhatik belőle jó szedő soha. Hiába magolja be akármennyire a nyelvtant; hiába alkalmazkodik mereven a helyesírás szabályaihoz: léptenyomon baklövéseket követ el. Ez áll nemcsak a darab-, hanem az accidenz-szedésre nézve is. Sőt a jó ízlést is a helyes nyelv-érzék hordozza. Helyes nyelv-érzék nélkül a szedő sohasem képes, bármily nagy betüválaszték mellett is, a jó ízlésnek megfelelő, minden tekintetben korrekt munkát összeállítani; csak találomra szed s ha az ahhoz értő meglátja a munkát, azt sem tudja, hogy bosszankodják-e avagy szánakozzék fölötte.

Ha szemügyre vesszük főképp a vidéki sajtó termékeit, arról győződünk meg, hogy igen sok helyen semmi súlyt sem fektetnek az írásjelek helyes használatára. Már pedig az írásjeleknek a kellő helyen való alkalmazása jelentékenyen könnyíti az olvasást, különösen a köznépre nézve. A jó szedő pedig, ki ambícióval él hivatásának s valamit a korrektségre is ad, nemcsak arra törekszik, hogy az elébe tett kéziratot jól-rosszul lebetűzze, vagyis sokszorosítás végett lemásolja, hanem dolgozik öntudattal, szed úgy, hogy munkája, melyet meg kell örökíteni, legyen is méltó a megörökítésre. Azt hiszem tehát, nem lesz fölösleges, e becses lap hasábjain az írásjelek használatáról egyet-mást elmondanom. Ha a tek. szerkesztő úr osztja nézeteimet, ez esetben lesz szíves helyet adni soraimnak. (Csak tessék máskor is talpraesett dolgozataival e lapot fölkeresni, mindig szívesen látjuk! Szerk.)

Kezdjük az igénytelennek látszó kötőjelen, melyre igen sokan oly keveset adnak. Akárhányan részint gyorsaság kedvéért, részint nem tudás miatt nyakra-főre használják a kötőjelt még ott is, a hol azt el

lehetne kerülni. Restelik a hézagok kiegyengetését s ott szakítják meg a szót, a hol épen a sor megtelik; a fődolog előttük az, hogy a megszakítás a nyelvtani szabályoknak megfelelő legyen. De ez nem elég. A nyelvtan tanítja ugyan a kötőjel használatának szabályait, de nem követeli, hogy azt ott is használjuk, a hol elkerülhető. Már pedig a szedés — nézetem szerint — annál helyesebb, minél kevesebb benne a megcsonkítás. Sohase kiméljen tehát a szedő néhány másodpercet a gyorsaság kedvéért.

Sok helytelenséget követnek el kivált az összetett szók megszakításánál; akárhányszor látunk ilyen megszakításokat: *tanfelü-gyelő, főfelü-gyelő, vi-rág-utca, csip-kekendő, vízi-szony, szabadkö-műves, párbajhír, hely-reigazítás* stb. stb. Hát hiszen tény az, hogy a nyelvtanban felállított szabályoknak mind megfelelnek ezek a megszakítások, de az is tény, hogy az ilyenek sértik a jó ízlést, s egy kevés jó akarattal el is lehet azokat kerülni. Az összetett szók megszakításánál mindig szem előtt kell tartani, hogy a megszakítás az összetételnél-történjék. Példák: *helyre-igazítás, víz-iszony, csipke-kendő, fegyvergyakorlat, virág-utca* stb.

Hasonló gonddal kell eljárunk a három szóból alkotott szók megszakításánál is, melyekkel sokan szintén igen könnyelműen bánnak el; pedig ezeket sem lehet akárhol megszakítani. Ezeknél igyekezzünk kifürkészni az összetétel természetét, vagyis igyekezzünk a megszakítást a maga természetes helyén eszközölni; pl. *tan-felügyelő, szabad-kömműves, párbajhír, pénzügy-miniszter, fő-felügyelő* stb. A mennyiben pedig ez teljességgel nem megy, — mert ez az eset sokszor fordul elő kivált rövid soroknál, — használjunk az összetételeknél mind a két helyen kötőjeleket. Pl. ha e szónál: *tanfelügyelő*, a *fel* határozó szócskát okvetlenül a *tan*-hoz kell szednünk, a kettő közé tegyünk kötőjelt. Hasonlóképen kell eljárunk, ha e szót: *pénzügyminiszter*, meg kell szakítanunk

s az *ügy* szót minden áron át kell vinnünk a következő sorba; ez esetben szedjük szintén kötőjelt az *ügy* és *miniszter* szók közé.

Lehet, hogy sokan igen komplikálnak találják ez eljárást. Pedig csalódnak, mert csak meg kell szokni a helyességet s idővel aztán mintegy ösztönyszerűen megy a dolog. A ki a nyelvtan szabályait helyesen fogja fel, hamar tisztába jön az elmondottak intentiója felől, kivált ha még a jó ízlésre is ad valamit.

Térjünk át most az egyszerű szók megszakítására. Ezekkel a bánásmód már sokkal könnyebb és egyszerűbb. A fő-elv itt az, hogy lehetőleg mindig a gyökszóhoz fűzött ragot vigyük át a következő sorba. Példák: *hivatal-ban*, *ember-ről*, *igaz-ság*, *ország-nak*, *házat-lan* stb.

Szóljak-e azon eljárásról, midőn pl. az ilyen szókat: *il-lő*, *té-li* stb. szakítják meg? A ki még az ilyen hibákat sem igyekszik elkerülni, annak hiába beszélünk ízlésről. Azt a szabályt, melybe ezen vétség ütközik, tudni kell még a legutolsó szedőgyereknek is.

A mi pedig a hosszú szókat illeti, ezeknél az legyen irányadó, hogy a szót mindig arányosan, lehetőleg a közepén szakítsuk meg s ne forduljanak elő ilyen megszakítások: *ti-zenkileuczedikszer*, *fá-radhatatlanság*, *tiszteletbe-li* stb.

Sok ferdeséggel találkozunk az *idézőjel* és *zárjel* használata körül is. Sok szedőnek megvan az a rossz szokása, hogy ha pont vagy más jel fordul elő az idéző- vagy zárjel mellett, azt feltétlenül az említett jeleken belül teszi mindig. Pedig ha az illetők tisztában volnának a mondatszerkezettel, bizonyára nem követnének el ilyen hibákat s nem ragaszkodnának oly hajlíthatlanul e rossz szokáshoz, melyet már a fővárosban kezdenek kiküszöbölni.

Az idézőjel alkalmazásánál a következő elveket kövessük: Ha az idézet a mondat elején kezdődik, ez esetben mindenesetre az idézőjelen *belül* kell elhelyezni a pontot. De mikor az idézet a mondat közepén vagy végén — szóval nem az elején — kezdődik, akkor a pontot feltétlenül az idézőjel után kell tenni. Így kell eljárunk a zárjelnél is. Nem akarom e becses lap hasábjait tulságosan igénybe venni, s azért nem terjeszkedem ki azon esetekre, midőn az idéző- vagy zárjel mellett vessző, pontos vessző, kérdőjel, felkiáltójel fordul elő; csupán annyit jegyzek meg, hogy ezeknél szintén az elmondott elveket kell követnünk.

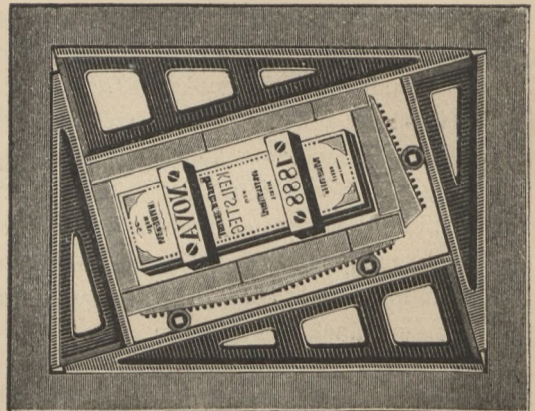
Ha mindenki igyekeznék az ilyen szabályokat megérteni, nem fordulna elő oly sok sajnós félreértés szedő és korrektor között.

Az a szedő, a ki hivatásának meg akar felelni, arra törekszik, hogy a mit szed, minél helyesebb és minél ízlésesebb legyen. Igyekezze a szedő a nyelvtant minél alaposabban elsajátítani. De ez még nem elég; olvassa el az irodalom jelesebb termékeit s szemlélje meg jól a kiválóbb nyomdákban kikerült munkákat; így aztán finomodik az ízlése és megkülönböztető képessége, a mire a szedőnek oly nagy szüksége van.

Kovács Károly.

Ferde záró stégek.

Az amerikai sajtó nélkülözhetlen nyomóeszköze manapság a versenyképességnek. Daczára ama fogyatékoságának, hogy nem minden formát lehet rajta tisztán és kifogástalanul nyomni, olesó és gyors kezelése uralkodó érvényre emelte azt iparágunkban.

A nyomdász munkájának gyorsabbá és kényelmesebbé tételére irányuló törekvés, mely részben az idő megtakarításával is párosulva, fokozni legyen hivatva a tiszta és kifogástalan munka versenyképességét: ábránkon egy újabb, igen egyszerű készüléket mutatunk be olvasóinknak, mely, tekintve az alább kifejtett érveket, méltán figyelmet érdemel.

Az amerikai sajtókhoz való, a formát ferdén záró, vasból öntött, ékalakú stégek lesznek hivatva az eddig néha csak fáradságos munka által elért jó nyomás eszközölhetésére.

Ha valamely szedés fekete lineákkal vagy körzettel szedetik, sokszor tapasztalható, hogy az eddig egyenes szögben zárt, lineákkal vagy körzettekkel beszegett formák, melyek csakis függélyesen futhatnak át a festékező hengerek alatt, hiányosan festékeződnek, míg a szedés többi részeit a festék eléggé fedi. Vegyünk csak egy fekete nonpareille lineát például, mely, hogy a papírra jól nyomja át a fes-

téket, legalább is annyira festékezve kell lennie, mint esetleg a petit szöveg tíz sorának, tehát e linea a hengerek alatt átfutva, annyi festéket fogjon föl, mint a nem parallel átfutó betűk, a mi pedig, tekintve, hogy a hengerek alatt átfutó linea csak $2\frac{1}{2}$ milliméter térfogat fölületben, a tíz petit sor pedig legalább is 30 milliméter fölületben érintkezik a festékező hengerekkel: lehetetlenség.

E fizikai tényezőkön kívül súlyosbitják a nyomásnál a jó befestékeződést a nehezen szétmálló színes festékek, mint ultramarinkék, cinnober stb. Továbbá súlyosbitják a tisztán nyomtatást részben a hengerek is, melyekbe nyomás közben a lineák belemélyedvén, nyomokat hagynak, mely nyomok a mélyedés folytonos nagyobbodása következtében mindig kisebb és kisebb mennyiségben fogván föl a festéket, nem festékezhetik eléggé a nyomandó lineákat és ezáltal a nyomás ívről-ívre selejtesebb lesz.

Mindeme nehézségek azonban egyszerre és biztosan leküzdhetők, ha a szedés az ábrákon is bemutatott készülékkel ferdén záratik. Az a nonpareille linea, mely eddig csak $2\frac{1}{2}$ milliméter hosszúságban futhatott a festékező henger alatt, most például 36 cicero hosszúságban és 15 foknyi ferde irányban 40 milliméternyi úton festékeződik, és így sokkal több festékkal érintkezve, bizonyára tisztábban is fogja fedni a papírt.

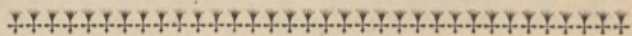
De nemcsak a függélyes, hanem a szedés harántfutó vonalai is jobban festékeződnek a ferde módon való zárás által, mert a hengerek, melyek néhány hétre az öntés után kissé megkeményedtek és amerikai sajtóink legnagyobb részénél csak saját súlyukkal nehezedenek a formára, nem gördülnek oly könnyedén le-föl a formán, mint eddig, hanem nagyobb térmértékben futván meg a formát, a festéket könnyebben tapasztják a szedésre.

Hogy tehát a ferdén zárás által tisztább és kifogástalanabb nyomást eszközölhessünk, ajánljuk a ferdén záró stégek beszerzését, melyek tekintve, hogy öntött vasból készültek, rendkívül tartósak. Ezek segítségével mindama nehézségeket egyszerre leküzdöttük, melyeket a kövér vonalak vagy betűk, esetleg kevésbé jó anyagú hengerek okoztak, nemkülönben hatályon kívül helyeztük a vékonyabb lineák által a hengereken ütött bemélyedések okozta hiányos festékezést is.

Fölöslegesnek tartjuk a ferdén zárható stégek előnyeit tovább okadatolni, mert sokoldalú használhatóságuk oly tenyéren fekvő igazság, mely hivatva van minden amerikai sajtóval dolgozó nyomdának nélkülözhetlen eszközét képezni, és oly nyomdai

termékeknél, melyek színekben nyomatnak, ha kifogástalan munkát akarunk végezni: nélkülözhetlen.

A ferdén zárható stégek rendkívül olcsóságát tekintve, melyeknek darabja 15, 22, 30 és 34 cmtr hosszúságban csak 1 firt 50 kr, 2 firt 20 kr, 2 firt 75 kr és 3 firt, a legjobb lelkiismerettel ajánlhatjuk amerikai sajtóval dolgozó nyomdatulajdonosainknak.

Egy száz éves nyomda története.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollegium könyvnyomdájának száz éves történetét (1786—1886) írta meg Koncz József tanár, s az $8\frac{1}{2}$ ívre terjedő füzetben a hetekben jelent meg Marosvásárhelyt. A könyv első része a nyomda történetét, anyagát és vezetői biográfiáit adja elő. A második rész a nyomda termékeinek chronologiai névjegyzékét (1786—1886) tartalmazza, jelezve a művek és írók neveit. Az első példány, egy gr. Bánfi Kata fölött mondott halotti bucsuztató, melynek cím lapját facsimilében lapunkban láthatjuk. A harmadik részt a Toldalék képezi, melyet kizárólag a nyomda jelenlegi főnöke, vezetője, Imreh Sándor veterán nyomdász írt. Három cikkben szól a nyomdászat terén teendő szükséges reformokról. E czímen: «Miképen lehetne a magyar betűszedés gyorsítását fokozni?» a betűk párosítását és írásjelek formulázását ajánlja, a nyomdászéletből merített példákkal illusztrálva. A betűszedő-szekerényeket, melyek régi idegen nyelvre vannak szabva, a magyar nyelv természetéhez illő s általa föltalált, úgynevezett magyar betűszekrényre tartja fölcserélendőkné. A «Miképen lehetne a sajtóhibák terjedését meggátolni?» című cikkében utal különösen a vidéki nyomdászat jelenlegi zilált anyagi helyzetére, mely egyik legfőbb okozója a sajtóhibák elkövetésének. Annak meggátolására s a nyomdászat fölvirágoztatására több javaslattal szolgál. A könyv tehát nem csupán egyszerű történeti vázlat, hanem gyakorlati kérdésekre is kiterjeszkedik. A szorosán nyomdászati viszonyainkra vonatkozó első részt a következőkben közöljük:

Kapronczairól, Erdély ezen második Tótfalusijáról, igen keveset jegyzett föl kora. Szülői- és születéshelyéről még eddig nem tudunk. Nagy-Enyeden a Bethlen-kollegiumban tanult és ott a négy évvel korosabb Benkő J.-nek, a Transilvania írójának egyik tanuló- és lakótársa volt. A könyvnyomtatásra érezvén hajlamot, megtanulása végett Bécsbe ment s ott Kurczböck József cs. kir. udvari nyomdászhoz kerülvén, 1772—1775-ig a cs. kir. nyomdában

tanulta a nyomdászatot, betűmetszést és öntést. Általa szedette rendbe Mária Theresia az örmény nyomdát Triesztben. Kapronczai javaslatára adta Kurczböck nyomdájába Benkő József «Transilvania»-ját is nyomtatás végett.

márczius 30-án a kollegiumi curatoratus, «hogy a maga erején és költségén nem tud állítani s ha az uralkodó megengedi Kapronczainak a nyomda-állítást, a költséghordozásban segédkezet nyújt neki». Nem bizonyos, hogy Kapronczai Enyeden nyomdát

állított volna. 1765-től 1771-ig volt nyomda Enyeden: 1765-ben Kiss György és 1771-ben Debreczeni Sámuel szerepelnek, mint enyedi nyomdászok.

1780 tavaszától 1784 márcziusig a kolozsvári evang. református kollegium nyomdájának volt igazgatója Kapronczai s nyomtatta Verestói Györgynek «Holtakkal való barátság» című munkáját. 1785-ben M.-Vásárhelytt telepedett le, állított nyomdát és kiadta 1786-ban a gr. Toldalagi Ferenczné b. Bánffi Kata fölött mondott halotti beszédeket — az elsőt s talán utolsót is M.-Vásárhelytt; ugyanazon év július 17-én meghalt és 19-én eltemettetett a székely főváros Gutenbergje, 42 éves munkabíró legszebb korában.

A következő években már H. Gál László és nagyajtai Huszár Antal nyomdavezetők kezeik alól került ki pár mű 1795-ig bezárólag. Gálról csak annyit tudunk, hogy 1787-ben «József császár imádságos könyve» és «Bujdosásnak emlékezet köve» (2. kiadás) című műveket nyomtatta; Huszár Antal pedig 1793-ban «A posta tzugot», 1794-ben a «Bujdosásnak emlékezet köve» 3. kiadását és 1795-re «Ó és új kalendáriumot».

A nyomda 1800 előtt már kibédi dr. Mátyus Istvánnak, Kükkölő- és Marosszékből egyesült vármegye rendes physikusának s az «Ó és Új Diætetica» hat nagy kötetből álló munka szerzőjének

birtokában volt 1800 május 24-én írt végrendelete tanusítása szerint: «Nemkülönben a nevezett ns. kollegiumnak hagyom a mostani házamnál levő typographiámat, egész készületeivel együtt: úgy, hogyha mi hasznukra fordíthatják, éljenek vele; ha pedig így hasznát nem vehetnék, adják el (megjegyezvén, hogy

TEMETÉSI OSZLOP.

Mellyet

A' Néhai Méltóságos Liber Báró Lofontzi

BÁNFI KATA

UR - ASZSZONYNAK

Mint Kedves Emlékezetü Házas - Társának,

Nem tsak Kövekből, mint régen

JÁKOB RÁKHELnEK,

Hanem, az Annak el-temettetésének

alkalmatofságával el-mondattatott

Prédikátzioknak ki-nyomtattatása

által

mint meg szomorodott FÉRJ, emelni

kívánt

MÉLT. GROF N. ERTSEI

TOLDALAGI FERENTZ UR

Az Erd. Mélt. K. TÖRV. TÁBLÁNAK

Egyik érdemes ADSESSORA.

MAROS VÁSÁRHELYEN

Nyomt. KAPRONCZAI ADAM Priv. Könyv-Nyomtató által.

KAPRONCZAINAK MAROSVÁSÁRHELYTT NYOMTATOTT ELSŐ MŰVÉNEK CÍMLAPJA.

Hol töltötte Kapronczai a Bécsből eljövetele után vásárhelyi letelepedéséig lefolyt tíz esztendő? 1777 elején Nagy-Enyeden szándékozott nyomdát állítani. A guberniumnak 1777 január 23-án 215. sz. alatt kelt azon kérdésére és rendeletére, hogy Kapronczai Adám typographus nyomdát állíthasson, relatiót ad

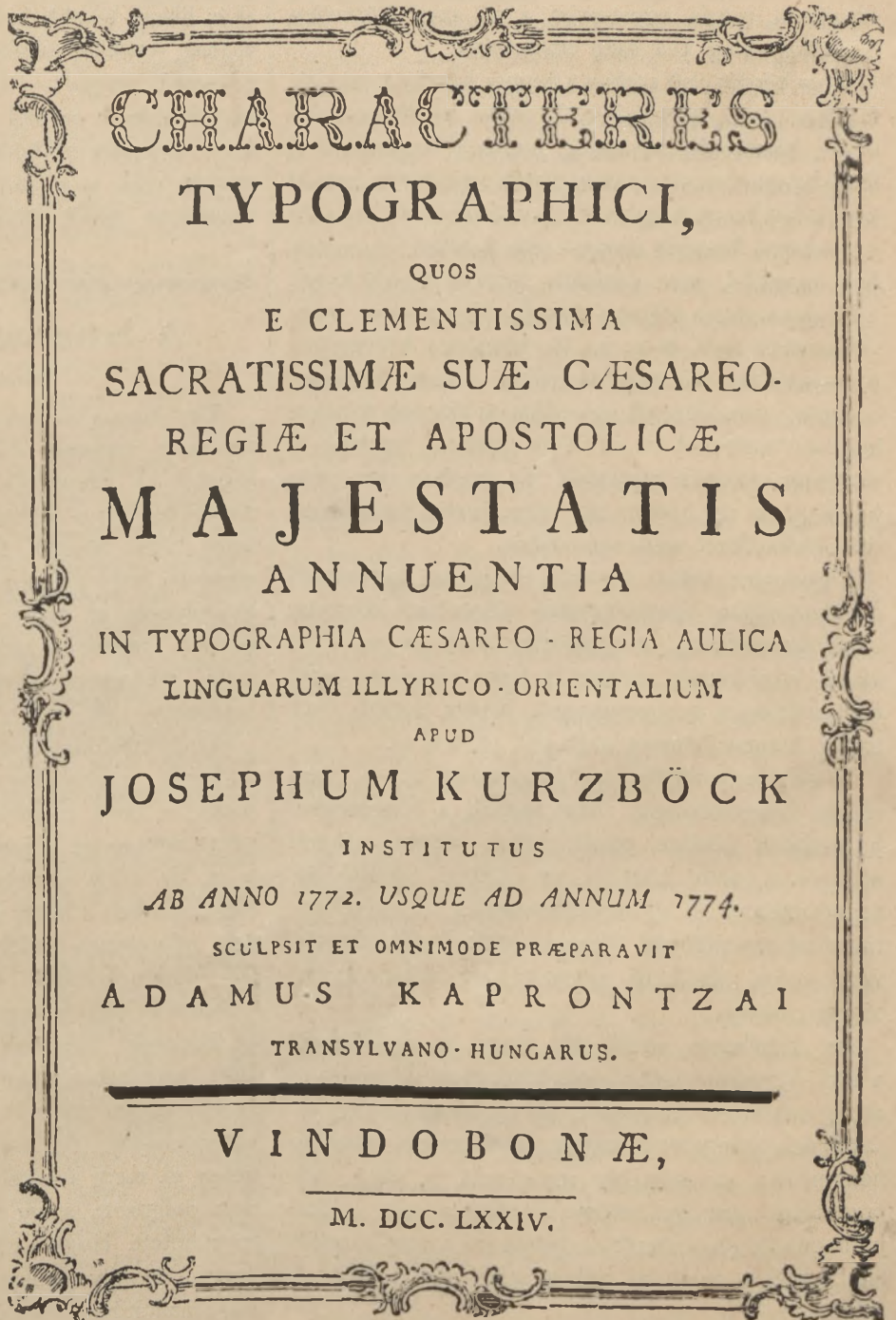
e nekem ezer német forintnál többre áll), és ebben a történetben állítsanak ennek árának érdekéből négy szegény kibédi gyermek számára egy-egy alumniácskát, vagy ha ide valók nem találtatnának, más jó ügyekezeti tanulók számára». A nyomda tehát már akkor használhatatlan állapotban volt és egy 1795-ik évre itt nyomtatott kalendáriumon kívül nincs más terméke 1805-ig. Ekkor megindult újra s Aranka György apró munkáin kívül még néhány darab mű került ki e sajtó alól. Ha használható volt volna e 10 év alatt a sajtó: Kovásznai Sándor m.-vásárhelyi tanár «Az ember tisztéről» szóló fordított munkája kiadásakor a helyi sajtót veszi használatba 1795-ben és nem a pozsonyit. Aranka is bizonyosan itt nyomtatja ki «A magyar nyelvemelő társaság munkáinak első darabját»-t 1796-ban és nem Szebenben.

Mátyus meghalt 1802 szeptember 6-án és ugyanezen hó 25-én a városi tanács megkeresésre a kollegiumi eljáróságot értesíti, «hogy a «ház» megbecsülésére és a testamentom tökéletességre való vitelére kineveztetnek: Nemes Pál főbíró, Gyöngyösi József és Nemes György senatorok».

Ekkor tehát mind könyvtára, mind nyomdája a végrendelet értelmében birtokába adatott a kollegiumnak. Az ifjuság örvendett, hogy az intézetnek már nyomdája van, pénzt gyűjtött a typographiának föllállítására.

1803 május 22-én tartott gyűlésben szőnyegre kerülván, hogy «a typographia föllállítására a kollegiumi ifjak feles summát conferalván, szükséges lenne azt felállítani: Professor

Tompa Jánosra bízatik, írjon Kolozsvárra typographus Töröknek, hogy typographiánkat vizsgálja meg és mondja meg, mi hijánosság van benne s

KAPRONCZAI BETŰKÖNYVÉNEK CÍMLAPJA EREDETI NAGYSÁGBAN.

(Nyomdai betű | alakok | melyeket | ő császári királyi apostoli | Felségének | legkegyelmesebb jóváhagyásából | az illirkeleti nyelvek császári királyi udvari nyomdájában | Kurzböck Józsefnél | 1772-től 1774-ig képeztetve | metszett és minden tekintetben elkészített | Kapronczai Ádám | erdélyi magyar. | Bécsben, 1774.)

mi módon lehetne megindítani». Nagyon valószínű, hogy kijavították, mert egy év múlva a nyomda megindult.

(Folyt. köv.)

A hengeranyag és bánásmódja.

(Harmadik és befejező közlemény.)

Ha az eddig elmondottakból a tárgy kimerítettnek látszik is, mégis egyet-mást, a mi azzal közvetlen összefügg, meg kell még említenünk.

Ilyen kérdés első sorban a henger kezelése másoló-festékekkel való nyomáshoz. E célra legalkalmasabb ócska hengerből pót-anyag (crème) hozzátételével főzni hengert, mert a másoló-festék csekélyebb tapadó képességű hengert igényel. A másoló-festékekkel való nyomáshoz használt hengert más festékek nyomásához használni nem ajánlatos, mert a másoló-festék a hengeranyagot teljesen áthatja. Oly tény ez, mely valószínűvé teszi, hogy ha ily hengert a közönséges nyomtatáshoz használni akarnánk, a hengeranyagba behatott másoló-festék egyesülne az újabban földott kenczés festékekkel és ez által piszkos, legalább is tisztátlan nyomást nyernénk. Ez azonban nem zárja ki, hogy az ily henger ne volna ismét használható másoló-festékekkel való nyomáshoz.

Figyelemre méltó továbbá, hogy az újjáfőzésnél a hengeranyag használhatatlan alkatrészei könnyen elenyészthetők, ha az újjáöntésre szánt anyag forró vízzel leforráztatik, miután a forró víz nem hatol igen mélyen a hengeranyagba, hanem inkább csak annak kérge fölületét oldja föl, tünteti el.

Végül megemlítjük még *Hagemann O. W.* újjáalkotó hengeranyagát. Mint tudjuk, a hengerekbe, használatuk közben, piszkos hatol, melyet egészen eltávolítani nem lehet és az újjáfőzés alkalmával, természetesen, az új anyaghozzátétet is megrontja, mi által az újjáfőzött henger értéke csökkentetik. *Hagemann* újjáalkotó anyagát erre a tapasztalati tényre alapítja.

Az újjáalkotás abból áll, hogy az újjáfőzésnél a régi hengeranyaghoz erre különösen készített új anyag-hozzáétet keverünk. Ez új hengeranyag készítőjének véleménye szerint, újjáfőzötven valamely henger, ha az még oly rossz volt is, vagy már eredetileg mint gyártmány is selejtes volt, sokkal jobb minőségűvé tétetik az újjáalkotó anyag-hozzáét által, mint a minő az akkor volt, midőn vásároltatott.

A berlini *Hahn* vegyész másképp alkotja újjá a hengert. Nem főzi azt, hanem a hengerre ülepedett vagy abba behatolt piszkot és zsiradékot, a fölületen képződött úgynevezett kérget, sajátos módszerrel kenés útján eltávolítja és azt ismét ruganyossá és tapadó-képessé teszi; míg más eljárással a hengeren esett szakadásokat, likakat kijavítja, kitömi.

Mint már első közleményünkben kijelentettük, míg a teljesen megfelelő hengeranyag készítése a jövőnek van föntartva, addig meg kell elégednünk a jelenlegi kísérleti állapottal, és akár van nyünkre akár nincs, tovább kell dolgoznunk a nekünk manapság rendelkezésünkre álló kísérletekkel; és fejtegetéseink tárgya — mindaddig, míg valamely rég várt fölfedezés ez alól fölment — nem lehet egyéb, mint folytonos erőlködéssel a hengerek helyes kezelésében csak arra szoritkozni, hogy a hengeranyag elromlását minél több ideig megakadályozhassuk.

Fuchs Zsigmond.

A betürendszer (systema).

(Harmadik közlemény.)

Auer hamar tudatára ébredt, hogy a typometriai rendszert valamely országos mérték alapjára kell fektetni és fötörekvése az volt, hogy az osztrák mértékkel érje el a Didot-féle rendszert, mely szerint négy bécsi hüvelyk 23 Cicero lett volna. Sajnos azonban, hogy a Didot-féle rendszer elérésében megakadályozta az, hogy irányadóul nem a Didot-féle betüket, hanem a francia nemzeti nyomda betüit vette, melyeknek rendszere pedig a Didot-félénél «erősebb» volt.

A már kihalóban levő Auer-féle typometria 1 Cicero = 12·21; 1 négyszög (Concordans) = 48·84 méterpont; a betü magassága 1 bécsi hüvelyk, azaz 70·21 méterpont. Ugyanily magasságúnak kell lennie a m. kir. államnyomda betüinek is, mely nyomda tulajdonképen a bécsi államnyomda temesvári fiókjának föloszlatása után, az itt hátrahagyott néhány faju ócska betüből nőtt ily hatalmas műintézeté.

Nálunk Magyarországon sem voltak rózsásabbak ez állapotok; még sok szedő fog élni, ki 25—30 év előtt kartondarabokkal (Zsiros István kártyagyára Pesten) egészítette a Petitet vagy Cicerót a megfelelő «Doppel»-jére. Az Auer-féle rendszer itt nem terjedhetett el, mert a bécsi államnyomda megrendelésre nem dolgozott, s így typometriai rendszere el sem terjedhetett. Hogy a régibb magyarországi nyomdák honnan és mily rendszeren alapuló betüket hozattak, vagy maguk hogy és mikép öntötték betüiket, részben csak öregebb szaktársaink információi, részben pedig csak hagyományok útján fejtegethetjük.

A régi magyar nyomdászok betüvésők, betüöntők és nyomók voltak egy személyben, és leggyakrabban maguk is irták meg azt, a mit nyomtattak. A reformatio után különösen Erdély tünt ki a nyomdászat terjesztésében; mikor is a protestansok arra töre-

kedtek, hogy a biblia minél jobb kiadásban és minél nagyobb számban terjedjen a hívők között.

Tótfalusi Kis Miklóst, fogarasi tanoda-igazgatót, a biblia újra kiadásának eszméje annyira lelkesítette, hogy 1681-ben Amsterdamba ment a betümentszést és öntést tanulni, melyben annyira kiképezte magát, hogy nemcsak Európában, de az egész világon nem volt hozzá fogható mester.

«A kitünő minták és mesterek csak elősegítették, de saját tehetsége és buzgalma tették lehetővé, hogy Tótfalusi szándéka, miszerint ne legyen ezután kénytelen a magyar más nemzetekhez fordulni betüért, sőt fejlesztessék oda a betüöntés, hogy a külföld is a magyarhoz forduljon, oly tág értelemben teljeshetett.

Amint egyszer hire ment tehetségének, egymásután kapta a megrendeléseket betükre vagy egész nyomdai berendezésekre: Angol-, Olasz-, Svéd- és Lengyelországból; sőt még az e műiparágban előhaladt Belgium- és Franciaországból is. A pápának római nyomdája, valamint a toscanai herczeg számára is ő öntött betüket; az utóbbtól egyszerre tizenegyszer forintra menő megrendelést kapva. A német- és lengyelországi zsidók is általa vésették négyszög-betüiket. Ázsiában az örmények és georgiaiaknak első nyomdait ő rendezte be, a könyvsajtótól az utolsó betüig. A georgiai király küldött neki ábécze mintát, de ő nem hagyván azt helyben, a mint *Apológiá*-jában írja: más módosabb betüket csináltam, melyen igen örültenek.»*

A sok kitüntetés és elismerés azonban nem lohasztotta honvágyát; haza akart jönni, hogy hazájából terjeszse a magyar dicsőséget.

Forró vágya végre teljesült. 1690-ben visszajött Kolozsvárra s ott 1693-tól 1700-ig élénk irodalmi és kivált nyomdászati tevékenységet fejtett ki. Ő volt, ki a jelenlegi *ö* és *ü* betüinket megteremtette, pontokat öntve az *o* és *u* betü fölé helyezett *e* betücske helyébe. Később sok üldöztetést és megtámadtatást kellett túrníe, míg 1702-ben meghalt. Síratában «fusor, sculptor et typographus» (öntő, metsző és nyomdász) jelzővel dicsőítették. Tótfalusi Miklós még életében a maga «typographiájához tartozó stempeljeit, matriksait 3000 forintokba engedte volt át az erdélyi reformata generalis Ecclesiának. Az ő halála után a főconsistorium parancsolatjából megvizsgálták s rendbe szedették Vas György és Rhédei Pál urak, Kapusi Sámuel (gyulafehérvári) és Enyedi István (enyedi) tanárok 1703-ban; ugyanakkor a typogra-

phiát Arendában adták volt által Telegdi Pap Sámuelnek».

Systemáról e nyomdában alig lehetett szó, mert az Tótfalusi Kis Miklós idejében Angliában is — a hol a betüöntés művészete már magas fokon állott — még csak csecsemő-korát élte. Megengedhető, hogy Tótfalusi a megrendelésre külföldön és idegen államok részére öntött betüket valamely rendszer szerint öntötte, de hogy Kolozsvárott egyáltalában systemára öntött volna: történelmileg nincs meghatározva.

Hazánk betüvéső, betüöntő és nyomdászati viszonyaira nagybecsü történelmi adatokat nyújt a Koncz József tanár úr által írott «A marosvásárhelyi evang. ref. kollegium könyvnyomdájának száz éves története, 1786—1886» című munka, melyből Imreh Sándor úr, a nyomda jelenlegi igazgatója és szakirodalmunk lelkes művelője és barátja, szíves közreműködésével valóban érdekes adatokkal gyarapíthatjuk szaktörténelmi ismereteinket.

De, hogy tárgyunk történelmi alapon nyugodhassék, alább közöljük Imreh Sándor nagybecsü, és hozzánk e tárgyban írott levelét:

Marosvásárhelyt, 1888 április 5-én. Igen tisztelt Pusztai szaktárs úr! A mult napokban tett ígéretem szerint — tktes Koncz József tanár úr szíves engedélye folytán — küldök egy néhány olyan tárgyat megvizsgálás és tanulmányozás végett, melyek szintén némi világot vethetnek a magyar nyomdászat történetére nézve. Küldöm ugyanis:

1. *Kapronczai Nyerges Ádámnak* (marosvásárhelyi első nyomdásznak) *próba- vagyis mutatvány-könyvét* (Characteres Typographici), melyet ő maga nyomtatott Bécsben (*Vindobonæ*) 1774-ben. (Czím-lapját eredeti nagyságban, fénykép-fölvétel után közöljük. A próbakönyvben lenyomtatott betüfajok oly gyönyörű vésetűek és oly tiszta nyomásuak, hogy vetekednek a betüöntők által mai napság nyújtott betümintákkal. *Szerk.*)

2. A *Bánfi Kata* felett mondott halotti beszédet, mely *Kapronczai Ádámnak* első s talán utolsó műve is városunkban, mivel e jeles férfiú ugyanazon év (1786) július 17-én meghalt. (Lásd a lapunkban bemutatott fényképmásolatot eredeti nagyságban. *Szerk.*)

3. Küldök a Kapronczai Ádám által metszett és rézdarabkába mélyesztett betü és más jegyek szerinti alakokból 48 darabot. (E rézmatriczokból a Pallas-nyomda betüöntődjé által öntött betüket és naptári jegyeket, melyeket lapunkban szintén lenyomattunk, a kikészítetlen matriczokból nagy ügyességgel öntötte Sedelmayer Ferencz, az öntőde factora. *Szerk.*)

* Magyar Nyomdászok Évkönyve. 1883.

4. Küldök két darab, már szüette fába illesztett, réz betüöntő készüléket.

5. Küldöm a Kali Simon elődöm által 1842-ben kiadott próbakönyvet. (E próbakönyv, mely igen sok betüt, díszes vignettet és körzetet tartalmaz, sokkal dúsabb tartalmú a Kapronczai-féle betükönyv-nél és fényes tanúsága a nyomda akkori berendezésének. A vaskos betükönyv, mely áttanulmányozás végett néhány hétre rendelkezésünkre bocsáttatott a marosvásárhelyi collegium által, a Kapronczai-félével együtt valóságos múlkincse a magyar nyomdászatnak. Szerk.)

És most legyen szabad válaszolnom tisztelt szaktárs úrnak igen becses kérdéseire.

Azt kérdezte volt, t. Pusztai úr, hogy vajjon Kapronczai, mint legelső marosvásárhelyi nyomdász, betüit honnan rendelte?

Nem rendelt sehonnan, mert azokat — mint az általa Bécsben 1774-ben nyomtatott próbakönyv (Cha-

B â d f fi Y r 7 9 7 p i [† ? C m g (; X
 á a u n v s t y } w i r n u m l f t l p l t
 l k j m ~ z t

MUTATVÁNY KAPRONCZAI ÁDÁMNAK A M.-VÁSÁRHELYI EV. REF. COLLEGIUM MUZEUMÁBAN ŐRZOTT RÉZMATRICZAIÓBÓL ÖNTÖTT BETÜKBŐL.

racteres typographici) igazolja — ő maga metszette és öntötte, mint tanítványa *Kurzböck Józsefnek*, a bécsi cs. kir. nyomda igazgatójának. (A próbakönyv címlapjának magyar fordítását lásd a fényképmásolatú cliché alatt. Szerk.)

Tehát *Kapronczai Nyerges Ádám*, épen mint a Kolozsvártt szerepelt *Tótfalusi Kis Miklós: metsző, betüöntő, szedő és nyomó* is volt egy személyben. E szerint Erdélynek két olyan jeles nyomdása, e pályán: harczosa, úttörője volt a múlt századokban, a kikre ha visszagondolunk, bár lelkesedünk, de ajkaink némák maradnak, — miután vajmi kicsinyek vagyunk hozzájuk képest.

Kapronczai Ny. Ádám, minden tekintetben méltó utóda volt a nagy *Tótfalusi Kis Miklósnak*, s hogy nem fejthette ki művészetét oly széles körben, mint Tótfalusi, annak oka korai halála volt. Alig telepedett meg Marosvásárhelyen, — Koncz tanár úr szerint 1775-ben, — alig rendezte be nyomdáját s nyomtatta ki a *Bánfi Kata* felett mondott halotti beszédet, már 1786 július 17-én meghalt 42 éves korában.

Azt nem bírjuk kideríteni, hogy vajjon rendelkezett-e Kapronczai egy kis vagyonkával is? Az általa

öntött betüket és mindennemű öntőkészüléket magával hozta Bécsből, ezt tudjuk; hogyan tehetette ezt, ha vagyona nem volt?

Nézetem szerint a cs. kir. nyomdaigazgatóság, vagy az akkori koronaherczeg, a későbbi *József császár*, ki a könyvnyomdászatot kedvteléssel tanulta s időnkint gyakorolta: a szorgalmatos és tanulékony Kapronczait az összes nyomdai öntő- s más készülékekkel megajándékozta. Ezek csak föltevések; hitelesen bebizonyítani ez állításokat nem tudom.

Hogy azonban Kapronczai az általa öntött betüket s mindenféle öntőkészüléket Bécsből magával hozta, félremagyarázhatlanul be tudjuk bizonyítani.

A Kapronczai betüinek magasságára nézve utasítom tisztelt szaktárs urat a *József császár* nyomdájára, melyet — tudomásom szerint — kegyeletesen tartanak és őriznek, mint drága emléket Bécsben.

(Hogy Kapronczai miféle systemához tartotta magát? ezt az Imreh Sándor úr által nekünk megküldött Kapronczai-féle kézi öntőkészülék segítségével kiderítettük. Kapronczainak 20 Cicerója hat ponttal erősebb a Didot-féle 20 Cicerónál, azaz a párisi systemánál 20 Cicero alapmérésnél egy Nonpareille a különbség. A betü magassága, az öntőkészülék tanúsága szerint 64½ pont lehetett, tehát 1½ ponttal magasabb, mint a Didot-féle. Szerk.)

Megjegyzem, hogy a midőn én itt tanonczkodtam, 1844-től 1848 tavaszáig, nagy mennyiségű rézdarabkába mélyesztett betü, fába illesztett öntőkészülék hevert a nyomdában a szekrények alatt; fekete palaföldből készült olvasztó fazék mintegy húsz db volt; most csak egy fazékkal rendelkezünk s azon tárgyakkal, a melyeket szaktárs úrnak, megtekintés végett, ezennel felküldök. Ezekon kívül megvan még a Kapronczai fa-sajtója (Druckpresse); én mentettem meg ezt is az enyészettől.

A Kali Simon által 1842-ben kiadott próbakönyv is megérdemli az átlapozgatást; a betük méretével az is foglalkozik. E próbakönyv állítása szerint 1842-ben széles Magyar- és Erdélyországban egyetlen *gyorssajtó* terjesztette a szellemi világosságot, s ez a gyorssajtó a *Trattner* tulajdona volt. Hol állunk ma e téren?

Küldök megtekintésül egy általam 1880-ban kiadott próbakönyvet is. (E próbakönyv, mely nagy ívrét alakban van nyomtatva, fényes tanúsága Imreh Sándor úr, a nyomda jelenlegi igazgatója szakavatottságának. Nagy választékú szép betük és díszítések tanuskodnak a nyomda jelenlegi modern berendezéséről. Szerk.)

Hogy elődeim és én a betüket, illetőleg írásokat mely öntődekből rendeltük időnkint, elmondom röviden.

Kali Simon elődöm, tudomásom szerint, a budapesti egyetemi nyomda öntödéjéből; én a *Mayer* és *Schleicher*éből Bécsből s a *Pollák Fözseféből*. A mi írásaink systemája, úgy gondolom, egy az önkével. (Tökéletesen az. A Cicero 12 pont, a magasság $63\frac{1}{2}$ párisi pont. *Szerk.*)

Fogadja tisztelt szerkesztő barátom stb. stb.

Imrch Sándor.

A naptárakról.

Mint ismeretes, naptár alatt oly jegyzéket értünk, mely az évnek hetek és hónapokra beosztott napjait tartalmazza, az ünnepek, a nap és hold kelte s nyugta, valamint a holdváltozások és más csillagászati események megemlítésével.

Az első nyomtatott naptár a XV. század első felében latin nyelven megjelent «Pro annis pluribus» című volt, melyet a még 1460 körül is Bécsben élt Peurbach (v. Purbach) György adott ki. Ezt követte az 1439-ben Johannes de Gamundia (Hans von Schwäbisch Gmünd) kiadásában nagyobb terjedelemben (minden hónap négy lapon) megjelent naptár. Mindkettő fatáblákba volt kimetszve.

Szétszedhető betűkkel készített naptár legelseje a Mainzban talált «1457» évszámmal ellátott naptár volt, mely betűfajairól következően, Pfister bambergi nyomdásztól, Gutenberg egykori segédjétől származik.*

Korban legidősebb ez után a Corvin Mátyás magyar király utasítása folytán 1474-ben Müller János nürnbergi nyomdász és matematikus (más néven Regiomontanus vagy Magister Johann von Kunsperk) által latin és német nyelven kiadott naptár.**

Ezeket követték a már ismeretesebb és szétszedhető betűkkel készített következő naptárak: az augsburgi (1481 és 1483), a strassburgi (1483), az ulmi (1499) és az erfurti (1505). Mind e naptárak úgynevezett «örökös-kalendárium»-ok vagy a magyaroknál «százéves kalendárium»-ok voltak, azaz olyanok, melyek az év egyes napjai mellett a vasárnapi jegyeket, az aspektusokat (időjelzők), a megkívántató aranyszámokat, úgyszintén a nap és hold járását és

* E naptár megfelel a mai fali naptáraknak, a mennyiben az egész egy foliolon van, a tizenkét hónap mellett még a csillagászati jegyekkel. Ez érdekes naptár a párisi «Nemzeti könyvtár» tulajdona.

** Müllert e naptár megjelenése után (1474-ben) IV. Sixtus pápa, az időközben hasznavehetetlenné vált Julianus-naptárak kiigazítása végett, Rómába hivatta, regensburgi püspökké nevezte ki, de már 1476-ban ugyanott meghalt, a nélkül, hogy a naptárkiigazítást végrehajtotta volna.

a hónapok római beosztását tartalmazták. Miután az ilyenmü naptárak csak azok által voltak használhatóak, kik a naptár-tudomány szükséges ismereteit birták, szükségessé vált a csak egy évre szóló naptár kiadása s annak évenként újabbal való pótlása. — Az első ilyenmü naptárt 1513-ban Peypus adta ki Nürnbergben.

Később ezzel sem elégedtek meg, hanem hozzáfütték még az úgynevezett naptár-praktikákat, mint például a parasztregulák, időjósítások, anekdoták, házi szerek, különféle receptek, csillagászati magyarázatok és egyéb tudósítások, különösen a babonába vágó különféle előadások stb.

A XVIII. század második felében, midőn az alsóbb néposztályok között mindinkább terjedt az általános műveltség és a közhasznu ismeretek tudása, a naptárak lettek a tudomány terjesztésének legalkalmasabb eszközei, miért is a naptárak tartalmát tudományos és szépirodalmi értekezésekkel toldották meg. Ily úton keletkeztek, miután André «Nemzeti naptár»-ával (Brünn 1810) nagy eredményt ért el, a különböző nemzeti, népies, illusztrált és hangyanaptárak stb. Magyarországon a lőcsei és komáromi naptárak vergődtek ez időtájt hirre parasztreguláik és időjósításaikkal, úgyannya, hogy minden földműves a gazdaság egyik fontos kellékének tekinté a naptár beszerzését.

Minden nyomdász előtt ismeretes, hogy manapság a naptárirodalom nagy virágzásnak örvend; úgyannya, hogy az általános naptárakon kívül szaknaptárakat, más néven «évkönyveket» készítenek.

Egyetlen naptár előállítására a nyomdászat összes szaktudományait igényli, ez okból megkíséreljük a tulajdonképeni naptárt, a kalendáriumot, megbeszélésünk tárgyává tenni.

A naptárszedés a táblázatszedés keretébe tartozik, előállításánál tehát a táblázatszedés ismerete és a pontos számítás a főkellék. A táblázatszedés közönséges anyagán (u. m. a rendszeres méretű lineák, kizárások stb.) kívül a naptár előállításához még a csillagászati jegyek is szükségesek.

Ezek négy csoportra osztva a következők:

Nap és planéták: ☉ ♀ ♀ ☽ ♂ ♃ ♄ ♅ ♆ ♇ ♈

Aspektusok: ♁ ♂ ♂ ♀ □ △ ✱

Állatöv-jegyek: ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏ ♏

A négy holdszak: ● ☾ ☽ ☾

A csillagászati jegyeken kívül szükségesek még az asteroidák, vagyis a körökbe zárt számok, melyek Encke nevü csillagász kezdeményezésére, a bolygók nagyszámu fölfedezése által létrejött nehézségek és a névadásnál keletkezett bizonytalanságok kikerü-

lése céljából, használatnak. E számok a fölfedezések egymásutánjára vonatkoznak. — A tulajdonképeni csillagászati naptárakban még más jelek és rövidítések is fordulnak elő, úgymint: *M π φ e L A δ r i a*.

A felsorolt jegyek és jelek gyakori előfordulása szükségessé teszi, hogy azok a lehetőség szerint egyenlő méretekre öntessenek, hogy kizárásuk vagy cserélésüknél a munka megkönnyíthessék.

Újabb időben a vásár- és ünnepnapokat csak egyszerűen kövérébb betűkkel emelik ki és ez által más nyomást megtakarítanak, szemben az ősi szokással, melyet tulnyomóan követnek, hogy azokat, valamint a holdtölte és utolsó negyedét vörös színben való nyomással teszik feltűnővé. Ha a csillagászati megjegyzések, az időjárásra vonatkozó meghatározások stb. nincsenek vonalak által elkülönítve, hanem naponkénti sorrendjükben vannak elhelyezve, akkor, hogy egymástól elütők legyenek, ezt megfelelő betűfaj és a sorok elhelyezése által érjük el.

A naptárszedésnél a következő évi változásokra is tekintettel kell lenni, és ezért minden rovat-rész, ha egy mezőben több volna (mint: a kelet, a nap neve és névnapok), külön zárandó ki.

A mi a változtatást (mutációt) illeti, azt nem a teljes kolumnán, árral vagy csipővással eszközöljük, mert az ily munka nem elég biztos és időt rabló. Egyszerűen a kolumnát a deszkán kellőképp megnedvesítjük és felbontjuk; azután leveszszük a szegélyvonalakat és teljesen földaraboljuk az oldalt egyes rovat-részeire. Először a fejet veszszük le és — miután az egészen használható — hajóra emeljük. Ez után az egyes hetek közti választó-vonalakat, melyek szintén ismét használhatók, emeljük ki, biztosítjuk az összedülés ellen és a megmaradt egyes hetek szedéseit összetolva, a hasábvonalakat kiemeljük. Most az új naptár számára kezdjük meg a hetek alakítását. A naptár e teljes szétszedése és a hetek újból való alakítása azért előnyösebb a teljes kolumnában korrigálásnál, mert a kelet tudvalevőleg minden évben egy nappal előbbre megy, a miből következik, hogy az új évi hétnek heti rovata egy nappal rövidebb, mint az előző évben volt és így a tavalyi naptárnak minden heténél az egész éven át egy keletnek meg kell maradnia, a december végéről megmaradttal aztán az új naptár első hete kezdődik. Szökő évben ez ugrás a szökő nap után két napot tesz ki.

Hogy példát említsünk, az 1885. év csütörtökkel kezdődött (következőleg az első hét január 3-án szombattal végződött) és ugyancsak csütörtökkel végződött, minek folytán az 1886. év pénteken kez-

dődött és az első heti rovatban csak két nap volt; január 3-ával tehát, melylyel az 1885. évnek első hete végződött, kellett az 1886. év második hetének kezdődnie és így tovább.

A hetek alakításánál az első rovat: a kelet, természetesen, állagában minden változtatás nélkül értékesítendő, a második rovatnál: a napok neveinél azonban az első sor leveendő és helyette január végén a megfelelő sor februárból és így minden hónapból egy sor átviendő; mire azután ez a rovat is teljesen értékesíthető és csak az év végén kell az így hiányzó napot, illetve szökő évben két napot pótolni.

A következő három rovatnál: a kath., prot. és orosz-görög névnapoknál, melyek állagukban fentartandók, figyelmünket a változó ünnepekre kell irányítani, mert csak ezek helyén történik áthelyezés.

A következő két rovat: a nap kelte és nyugvása csak a szökő években, a szökő nap beletoldása által, változik; a mely toldás a következő évben kivendő. A többi rovat: a hold kelte és nyugvása, a holdnak az állatövi csillagokon való keresztülfutása, égi tünények jelölése stb. teljesen megváltoznak, a miért is előnyösebb ezeket kézirat szerint újra szedni.

Az oldalak végén netán megmaradó ürről, mely onnan ered, hogy vagy az illető hónap, vagy az alul levő időjósági szöveg rövidebb, semmi esetre sem kizárás által, hanem parasztrekulák és egyéb kalendárium-praktikák által töltendő ki.

A kiállításra nézve eddig ismertetett családi és házi használatra szánt könyvalaku naptárakon kívül, mint már említve volt, vannak még különös célokra szánt, pl. tulajdonképeni csillagászati naptárak, melyeknek előállítása sokkal nehezebb. Ezek mutálásánál a fentjelzethez hasonló módon kell eljárunk.

Különösen kelendők a datum gyors föltalálására alkalmas úgynevezett tárcza-naptárak, melyek alakja s rendeltetése neveikben van kifejezve. A kalendárium ezeknél csak három rovatot foglal el: kelet, a napok nevei és a névnapok (kath. vagy prot.) a holdszakokkal. A vásár- és ünnepnapok, valamint a holdszakok kiemelése a fentjelzett naptárakéhoz hasonlóan vörös nyomás vagy feltűnőbb betűk szedése által eszközöltetik. Minden hónap kalendáriuma ezeknél két oldalra és pedig a két átellenesre, ritkábban egy lapra (első és hátlapjára) helyeztetik el. Céljukhoz képest rendszerint megtoldatnak még a postadíj- és bélyegskála-táblázzal, ércpénz-, súly- és hossz mérték-táblákkal, uralkodók nemzedék-rendjével és a zsidó ünnepek naptárával stb.

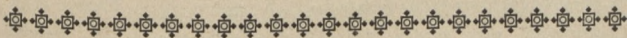
Gelberger Mihály.

(Vége köv.)

Mellékleteink kiállítása.

Jelen füzetünk első mellékletén kisebb accidenziákból összeállított mintalapot közlünk, melyen az aranyozott alpra a zöld színben nyomtatott különféle minták mintegy művészileg odarakosgatottnak látszanak. A különféle díszítésű minták anyaga a Poppelbaum-féle «Klasszikus díszítések»-ből származik. E sarok- és körzetdíszek farsangi és egyéb alkalmi nyomtatványok kiállítására egyszerű és könnyen összeilleszthető voltuknál fogva igen ajánlatosak; tekintve pedig, hogy gyors összeállításuk kevés időt vesz igénybe, mely az olcsóságra minden esetre befolyással van, ha nem túlsótét színekben nyomunk velök, igen tetszetősek és hatásosak lesznek nyomtatványaink. Az arany alapot körül folyó, vörös-barnán nyomtatott és lineák közé foglalt falevéldíszecskék Weissert Otto római körzetéből valók, míg az ezen nyugvó külső sarok- és középdíszítések Pollák J. «Lipsia» körzetéből alkalmaztattak. Az egész egyveleget szürkén nyomtatott alaponyomás övezi körül, szintén zöld színben nyomtatott határvonallal, hogy így az egészében mintegy keretbe foglalva, vonzóbb benyomást gyakoroljon a szemlélőre.

Második mellékletünk étel- és italárjegyzék címlapját képezi. A rovátkolt lineaszegélyvel övezett körzet Schelter & Giesecke LXXI. számú körzete, melynek a bal oldalán elhelyezett kis Bachusok és a jobb oldalon koncertező gyermekek, valamint az alul látható majolikaszzerű díszkorsót ábrázoló és a Berthold-féle rézlineákkal körülszedett öntvények, kiegészítő részei. A homlokzaton két párkánypillér közé helyezett szalag és poharak: fametszvény, melyet a római körzet szegélydíszé kerít be. A címlap belső részét kitöltő, háromszögben hajlított sarokdíszeket negyedcicerós vastag-finom hajlított ólom szegélyző linea határolja, mely az egész körzetet befejezett egészszéz idomitja. A címlap közepét keresztülszelő fő cím sor a Caslon-féle keskeny Concav betüből van szedve, melyhez fölül és alul a Pretiosából alkalmazott díszek csatlakoznak, a vendéglő helyét és közelebbi címét mutatva, a körzet áttört modorához hasonló világos betűkkel. Az «Étel- és italárjegyzék» magyar és német nyelven a Flinsch-féle világos mediaevel jellegű betűkből szedettek. Az étlap eredetben kék színben nyomtatott, míg a mostani barna színű nyomás hatás szempontjából legkevésbé sem áll mögötte az eredetinek.

HASZNOS TUDNIVALÓK.

A *Gronau-féle berlini betűöntőde* terjedelmes betűkönyvet küldött be legújabb termékeiből, melyben a betűöntés és betűmetszés jóformán összes újabb vívmányai képviselve vannak. Különösen kitűnik a minták között egy egészen új metszetű angol antiqua betűfaj a hozzá tartozó, eddig csak három formában metszett értelemes és tetszetős cursival. Továbbá tömredek, szebbnél-szebb cím- és díszbetűket tartalmaz úgy antiqua, mint fractur jellegű írásokból. Írásbetűinek választéka rendkívül nagy és metszetük szépsége valóban elismerésre méltó. A mediaevel script gyönyörű és tiszta vonásaival vetekedik a legtökéletesebb lithographiai írással. Ornamentális díszítő anyagban is igen gazdag a füzet. Az újonnan alkotott renaissance-körzet sokoldalú alkalmazhatósága, a legújabb zárdíszek, rég érzett szükségét pótolnak. Igen szépen összeállított mintalapon láthatók a színnyomás-

ban pompázó ó-gót initialék. A füzet vége rendkívül nagy választékú polytypeket tartalmaz, melyek között minden alkalomra találunk díszdarabokat. A betűkönyv bővebb ismertetését fölöslegessé teszi az, hogy a czég úgysis ingyen küldi szét e legújabb füzetét, melynek dús tartalmáról bárki is meggyőződhet.

A *tömöntéshez szükséges papírnylevek* (Gussbogen), melyek a matricz szélére ragasztatnak, az öntésnél gyorsan elégnék a forró ólomtól és eltekintve a papírvesztéségtől, kellemetlen munkát okoznak, hogy minden újabb lemez öntésénél más ívet kell fölragasztanunk. Tartós és tűzálló «papírnylevet» készíthetünk magunknak, ha a jó erős papírt sűrű timsóoldattal megáztatjuk, és azt levegőn megszáritjuk.

Nyomatott dolgokat könnyen másolhatunk, ha lágy tapintású papírt eczetsavas vasoldattal áztatunk és azt a másolandó nyomtatványra terítve, jól lesajtoljuk. Régi irományokat is másolhatunk ily eljárással, ha kénsavas vasoldatot egy kevés közönséges czukorszuppal vegyítve, az enyvezetlen papírt megáztatjuk.

Fabetük galvanikus rézberonattal. Plakátbetűinken az utóbbi években sokféle javításokat eszközöltek; egyrésztől jobb fából vésetnek, másrészt a rézbetűk (habár valamivel drágábbak is) foglaltak tért. Duval L. párisi gyáros újabb módszere, melylyel a fabetűket tartósabbakká teszi, különös figyelmet érdemel. Ő a fabetűket galvanikus rézcsapadékkal vonja be, mely által azok ép oly tartóssá válnak, mint az egészen rézből öntött betűk. Mindamellett pedig, hogy ezek tartóssága egyenlő a tisztán rézből öntött betűkkel, sokkal könnyebbek, s a mi fő, olcsóbbak azoknál. Ha e betűk nagyban gyártását a vállalkozó anyagi ereje is támogatja, úgy nagy jövőt jósolhatunk a találmánynak.

Graphit, mint kitűnő kenőanyag a tömöntő gyalujához. Miután a graphit nem gyantásodhat meg, mint a kenőolaj és a por által nem befolyásoltatik, a gyalu ép oly egyenlő könnyedséggel kezelhető a graphittal mint az olajjal, az olajcseppek pedig nem hullnak az ólomforgácsok közé. A graphit körfűrészek és esztergapadok kenésére is előnyösen használható.

A *fényes papír rontja a szemet.* A szemet az olvasás és írás erőlteti meg leginkább. Egy németországi napilap ennek következő magyarázatát adja: «A szembajok okozói felsorolásánál ki szokták hagyni a papírt. A régibb papírok lágyak és darabosak, színre pedig a szemre kellemesek voltak. A divatos papír-ipar azonban tükrőfényességű és vakító fehérségű papír gyártásával véli a legnagyobb szolgálatni. Ha azt mondjuk, hogy a szemre kártékonyabb nincs, mint ha tükrön irunk vagy olvasunk, akkor ezt a fényes, vakító papírra (különösen erős világításnál) is mondhatjuk». Mit szólnának ehhez a simitógép-gyártók? Aztán a divatos papír-ipar a divatos megrendelők kívánsága szerint gyártja a papírt fényesre és fehérre.

Égési sebek ellen kiváló gyógyerejű szernek bizonyult a Koch-féle égett sebekre való olaj, mely minden gyógyszer-tárban kapható. A megégetett vagy lefórrázott sebhely ezzel az olajjal bekenetik és liszttel vastagon behintetik, minek folytán az égési fájdalmak rögtön megenyhülnek. Ha már hólyagos a seb, úgy a bekenés előtt az tiszta túvel felszurandó és kinyomandó, de a hólyagot képezett bőrt nem szabad levágni, hanem óvatosan vissza kell azt nyomni a sebre. — Ajánljuk betűöntőink figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Áltüntetés. A Lampel Róbert-féle, most Wodianer F. és Fiai tulajdonát képező könyvkereskedő-czégnek a közművelődés körül szerzett érdemei elismerésül a király a cs. és kir. udvari könyvkereskedői czímet adományozta.

Szakfőolvasások. A «Társaskör» ápril 22-iki ülésén fölvoltak: Durmits Imre «A cursiv betűk alkalmazásáról», válaszul a mult ülésen benyújtott ily tárgyú szakkérdésre; Csató Zsigmond német forrásból eredt «Hadat a «styl» ellen!» czimű elmékedést. Gelléri Mihály egy évi gyűjteményét «A sajtóhibákról». Ugyanez ülésen következő szakkérdést nyújtották be: «Az idézőjelek használatánál, ha az idézet előtt kettőspont van és az idézett szöveg, teljes mondatot képezvék, ponttal végződik, e pont az idézőjel után vagy elébe lesz-e teendő?»

A naptárszedésre a «Társaskör» által hirdetett pályázat benyújtási hatánapja május hó 15-dikén lejár. A pályázatban résztvevőket figyelemztjük, hogy — miután az eredmény a «Társaskör» június elején tartandó közgyűlésén fog közzététetni — a határidő nem hosszabbíthatatik meg.

Steger Ernő temesvári nyomdatulajdonos ápril 28-án ülte meg ötvenéves nyomdászati jubileumát. Steger Ernő 1824 jan. 24-én született Nagy-Polditzban (Szászország) Leisnig mellett. 1838 ápril 28-án — 14 éves korában — dr Phillipi udvari tanácsos könyvnyomdájába mint szedő-tanoncz lépett be, hol 1843 ápril 29-én fölszabadított. 1843-tól 1853-ig bevándorolta Németországot és Svájcot. 1843 május havában Mittweidán találjuk és rövid időre Lipsceben Breitkopf és Härtelnél; 1845-ben a Rajna melletti Mühlsteinban és 1846-tól 1848-ig Grimmában. 1848 júliustól egész 1849 májusig Brünnben Winiker Károlynál állt kondiczióban, azután két hónapig Luzernben, 1850 januárig Fuldában (Thüringia), megint hat hónapra rá Lipsceben, 1851 januártól egész 1852-ig ismét Grimmában, erre félévig Bécsben Keck és társánál dolgozott. Bécsből Steger Magyarország felé vette útját, mely azóta második hazája lön. Budapesten három hónapig volt kondiczióban és innen Temesvárra ment. 1853 július 15-től egész 1854 febr. 18-ig Hazay és fiánál, azután Nagy-Szebenben működött mint betűszedő, a honnan ismét Temesvárra tért vissza a Hazay és fia nyomdájába factornak. 1854 végén ugyanitt Förk Károly Gusztávval a Peichel örökösei nyomdáját vette át, 1866-ban megvette a Hazay Róza nyomdáját és a Selheim-féle könyvkereskedést. 1867-ben Délmagyarország jelenleg legelterjedtebb lapját, a «Neue Temesvarer Zeitung»-ot alapította. Steger fáradhatatlan tevékenysége mellett sohasem feledte, hogy ő is segéd volt, és munkáit mindig igen szeretetteljes bánásmódban részeltette.

A «Gutenberg-Haus Gebr. Geel» ez év elejétől viseli e czéget, a mióta is Otto Geel gépésmérnök a ház czégtársa lett. Geel Otto május 6-án vette nőül Fernolendt Vilma kisasszonyt, a gazdag Fernolendt H. cs. és k. szabad. első bécsi lakk- és fénymágyáros leányát, és ezáltal valószínűleg a «Gutenberg-Haus Gebr. Geel» czég tekintélye is nagyban fog gyarapodni.

950,000 rendes előfizetője van Páris «Budapest»-jének, a «Petit Journal»-nak, de sensatiós politikai alkalmakkor 1,300,000 példányt nyomnak belőle. A hirdetések ennek következtében igen drágák; úgy hogy a haszon a 100%-ot is meghaladja. A részvények kamatainak értéke már tizenkét-szer akkora, mint maga a befektetett tőke.

A párisi «Figaro» az elmúlt évben 2.235,000 frank tiszta jövedelmet hajtott, és így minden 100 frankos részvény után 70 frank osztalékot juttatott a részvényeseknek.

Indiában terjed a papiripar. Kilencz papirgyár működik ott jelenleg.

A párisi névjegy-fogyasztás az utóbbi husz év alatt mesés szaporodást tüntet föl Egy türelmes statisztikus kimutatja, hogy 1869-ben Párisban 3.888,000 névjegy fogyott el, 1870-ben 4.255,000, 1871-ben csak 2.631,000, 1875-ben már ismét 3.474,000. 1881 január elsején a névjegyek száma 8.506,000 volt, míg 1886 január elsején 10.892,000. E két utóbbi számadatot a postán mérés útján nyerték, és pedig oly módon, hogy husz mérési kísérlet alapján egy kilo újévi üdvözlésben átlag 836 névjegyvet találtak.

Frigyes német császár mint nyomdász. A berlini újságok a következő érdekes adatokat elevenítik föl Frigyes császár életéből. 1845-ben, Vilmos porosz herceg neje, a későbbi Augusztá császárné, egy napon megjelent az akkori Hänel-féle nyomdában Frigyes herceggel, a mostani császárral, a ki akkor 14 éves volt. A nyomdászok működése rendkívül fölkelte a kis herceg figyelmét, a ki ama vágyának adott kifejezést, hogy szeretné ezt a mesterséget megtanulni. Nénje, az akkori Erzsébet királyné, teljesítette a gyermek kívánságát és 1845-ben karácsonyra egy egész kis nyomdával lepte meg. A Hänel-féle nyomdából mindennap egy nyomdász jött a herceghez és bevezette őt Gutenberg művészetének titkaiba. Időnkint azután maga az öreg Hänel vizsgálta át a herceg szedéseit és folyton nagyobb elismeréssel nyilatkozott a kis műkedvelő haladásáról. A hercegnek a nyomdászát iránt érzett előszeretete később is megmaradt, s mint trónörökös is folyton élénk érdeklődéssel kísérte a nyomdászát fejlődését, megtekintette a nyomdászati kiállításokat és talán még most is szívesen gondol vissza azokra az időkre, mikor mint gyermek ott állt kis szedőszekrénye előtt és buzgón sorozta egymás mellé az olombetűket.

Angolország legrégebb lapja a Worcester Journal, mely 1690-ben alapított, ezután következik a Morning Post, melynek első száma 1772-ben jelent meg és mely még most is az elsőrendű angol politikai lapok közé tartozik.

A betűöntő-gép fölfedezője, David Bruce, 86 éves és Brooklynban nyugalmas visszavonulásban tölti napjait. Nem fogott rajta az ólom mérge.

Szindarab megtáviratozra. A newyorki «Times»-nek Londonból egy egész drámát megtáviratoztak. A távirat 18,000 sz. ból állott és nevezett lap 14 hasábját töltötte be. Két angol táviratársulat e munkát öt óra alatt végezte el és 315 méter hosszú papirszalagot használt föl.

Az orosz cenzúra Tolsztoj műveinek imént megjelent 13. kötetének összes készletét az egyház férfainak kérelmére lefoglalta és megsemmisítette.

Olvashatatlan kézirat. Egy Burnaby nevű angol ezredes elhalálózván, hagyatékaik közt egy kiadatlan regényt találtak. Ezzel a regénnyel az a különös eset történt, hogy nem akadt szakember, a ki a rossz kéziratot elolvasni és így szedni képes lett volna. A regényt, mely talán érdekfeszítőnek ígérkezett, nem tudják kiadni. Az angol lapok ez alkalmából azt hangoztatják, hogy óhajtható volna, ha az iskolákban több gondot fordítanának a szabatos írásra. Bizony nálunk is elkelne ez és még egy kis «felnöttek oktatója» is, mert a magyar írók közt sem ritka az olyan, kinek írása kibetűzhetetlen!

Egy babonás előfizető lapjában egy pókot talált, és kérdést intézett a szerkesztőséghez, hogy nincs-e ennek valami rossz jelentősége. Éppenséggel nincs, válaszolt a szerkesztőség, a pók csak a hirdetési hasábokat böngészte át, hogy lássa, kik nem hirdettek. Nyugalmas helyecskére volt szüksége, hogy így egy vagy másik nem hirdetőnek boltja ajtajában hálóját gond nélkül kifeszíthesse.

Meghaltak. Hebentanz Ferencz rokkant és jubilált betűszedő ápril hó 19-én, 66 éves korában Budapesten. — Gaál Gyula Béla balassagyarmati nyomdatulajdonos ápril hó 22-én élte 26-ik évében. — Koller Lipót, a Ramazetter-féle nyomda birtokosa ápril hó 26-án élte 31-ik évében Pécsen. — Kovács Károly, szépsiszentgyörgyi illetőségű 19 éves betűszedő, május hó 5-én hagymázban, Budapesten.

SZAKÜGYI KÉRDÉSEK.

E cím alatt Endrényi Lajos úr, az «Endrényi Testvérek» szegedi nyomdacég tagjának buzditására oly rovatot nyitunk, melyben szakügyi kérdésekre vagy a magunk, vagy elismert szaktekintélyek véleményei alapján rövid fölvilágosításokkal szolgálunk.

A kérdés, melyet Endrényi úr hozzánk intézett, a következő:

1. A «falczolás» (a körzettel ellátott formánál, alul a papír gyűrődése) a gép hibája-e, s ha igen, oly hibája-e, melyen egy gépmester se tudna segíteni?

2. Mi módon lehet azon segíteni, hogy a felső nyomószalag ne szakadjon el minduntalan?

Felclet: 1. A «falczolás»-nak a gép nem okozója. Elkerülhető pedig azáltal, ha erős, *simított* papírral feszesen beborítjuk a nyomóhengert, s egész *egyenletes nyomással* és kis «schattirung»-gal nyomunk. A nem elég pontosan csukódó «ívfogók» (greifer), valamint a rendetlenségben levő alsó ívvezető szalagok is «falczolást» okozhatnak.

2. Vagy rossz minőségűek a szalagok, mely esetben jobb bevásárlási forráshoz lehet fordulni, vagy nem forogván a karika, a szalag *csúszik* azokban, miáltal az elég s könnyen szakad.

TARTALOM: Az írásjelek a szedésben. *Kovács Károlytól.* — Ferde záró stégek. — Egy száz éves nyomda története. — A hengeranyag és bánásmódja. (Harmadik és befejező közlemény.) *Fuchs Zsigmondtól.* — A betűrendszer (systema) (Harmadik közlemény.) — A naptárakról. *Golberger Mihálytól.* — Mellékleteink kiállítása. — Hasznos tudnivalók. — Vegyes közlemények. — Szakügyi kérdések. — Hirdetések.

A borítékon levő «olasz körzet» és a füzet mediaeval szövegbetűi POPPELBAUM cs. és kir. udv. betüöntödéjéből valók.

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN.

Egy kies fekvésű vidéki városban alkalmazást talál egy *accidenz szedő*, ki a nyomásban is jártas. — Megkeresések kiadóhivatalunkhoz intézendők.

Szives tudomásul!

Tan szerencsénk tisztelt üzletbarátainknak becses tudomásukra hozni, hogy betüöntödenket május hó elsején a különösen e czélra épített helyiségekbe

BECS, V., GRÜNGASSE 16^a

helyezzük át.

Tisztelettel

Poppelbaum

cs. és kir. udvari betüöntöde.

WÜSTE F.

◆ KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI FESTÉKEK GYÁRJA ◆

RAKTÁR: BÉCS, I., KOLOWRATRING 9.

100 ko		1 ko		1 ko		1 ko	
frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Könyvnyomda-festék.		Másolófestékek		Szines festék		Selyemzöld, süvegben,	
a) Gyorssajtóknak.		lila, kék, fekete		kék- és könyvnyomdákknak.		4 árnyalat ... 3	
CIII Hirlapfesték ...	52	vörös ... 8		Kárminlakk I ...	48	Selyemzöld, poralakban,	4 árnyalat ... 2
CII ...	60	Könyvnyomda-festék.		Geraniumlakk o ...	24	Chromoxyd-zöld, legfin.	valódi olivzöld ... 12
CI ...	68	Kézi és gyorssajtóknak.		3 ...	24	Ultramarinkék I süv.-ben	2 ... 6
BIII Könyvfesték ...	76	Gravirfesték II ...		1 50	20	2 ... 4	3 porban ... 2
BI Accidenzfesték ...	84	I ...		2 ...	20	Kobaltkék, legfinomabb	40
BII ...	90	Tollfesték II ...		3 ...	16	Párisi kék	5
AIII Illusztráció festék	120	I ...		2 ...	12	Milori kék, világos és sötét	5
AII ...	170	Krétafesték III ...		4 ...	4	Sepiabarna	4
AI ...	250	I ...		7 ...	10	Terra di Sienna	4
i ko		Átnyomó festék ...		10 ...	6	Mahagonibarna	2
AO Disznyomáshoz ...	4	I ...		6 ...	2	Kremsi fehér	2
AOO ...	6	Ércnyomó festék II ...		120 ...	150	Hófehér	1
AOOO ...	8	I ...		150 ...			
b) Kézi sajtóknak.		Kenczék.		Chromsárga, vegy. tiszta,		Bécsi hengeranyag.	
CCII Könyvfesték ...	90	Könyv-, kék- és ércnyomás-		4 árnyalat, süvegben ...		100 ko	
CCI ...	1	hoz.		Chromsárga, vegy. tiszta,		3. sz. Igen szilárd ...	
BBIII Accidenzfesték ...	120	Gyöngé		4 árnyalat, darabokban ...		2. sz. Szilárd ...	
BBI ...	160	Középerős		2 ...		1. sz. Crème, átöntéshez	
BBII ...	240	Erős		Cadmiumsárga, 2 árnyal.			
AIII Illusztrációknak	3	Aranyfüst-kencze		Ockersárga, 4 árnyalat ...			
AII Finom	4	Ércnyomáshoz					
AI Disznyomáshoz	6						
AO Glacépapir-nyom.	8						

Árak Bécsben fizetendők 3 óra vagy készpénzben 2% scontó. Hordók ingyen, dobozok eredeti árakon.

Kalhanek Rezső

Fényképeseti-Chemigrafikai
MŰINTÉZET
BUDAPEST

Budapest, VI., Szondy-utca 17.

KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI FESTÉKEK, KENCZÉK GYÁRJA

Hengeranyag Czimkelakk

KAST & EHINGER

Másoló tinta Könyvnyomó tus

FEUERBACH-STUTTGART

Részletes árjegyzéket és nyomásmintákat fekete és színes festékekről ingyen és bérmentre küldünk.

Képuiselet. és raktár:

CARMINE HUGO, BÉCS

IV., Floragasse 6.

Netáni szükséglet esetén a nyomdatulajdonos urak
figyelmébe ajánlom

RÉZLINEA-GYÁRAMAT
és egyéb
NYOMDÁSZATI ESZKÖZÖK KÉSZÍTÉSÉRE SZOLGÁLÓ
MŰHELYEIMET

— H. BERTHOLD —

BERLIN SW., Belle-Alliance-Strasse 88.

Alkalmos ünnepi ajándék
könyv- vagy könyvmdai czimerekkel

Egyleti jelvények (gyüleseknél igen
alkalmas) 1 frt 50 kr
Kézelő gombok párja 2 " " " "
Melltük 1 " " "

— a legsikerültebb kivitelben. —

Kizárólagos elárúsító:
JOHANNES WEYSZ, BÉCS, III., UCHATIUS-
CASSE 3-DIX SZÁM. *

Könyv- és könyvmdai
fekete és színes festék-gyár

FREY & SENING

LIPCSE

KÜLÖNFÉLE KENCZÉK. HENGERANYAG

Copirozó festékek többféle színben

Mintanyomtatványok és árjegyzékek ingyen
és bérmentve küldetnek.

—*—

Vezérképviseletőség és raktár az osztrák-magyar
birodalom részére

—> JOHANNES WEYSZ <—

BÉCS, III., Uchatiusgasse 3.

RUST J. H. ÉS TÁRSAI Budapest, Arany János-
uteza 8., Tükör-palota.

RÉZLINEA-GYÁR

PONTOS KIVITEL. ELŐNYÖS ÁRAK.

C. RÜGER, LIPCSE

MINTÁK KIVÁ-NATRA INGYEN.

NYOMDAI SZERELVÉNYEK

Egy csaknem új 85 × 60 cm.
terjedelmű Sigl-féle

—> **GYORSSAJTÓ** <—

a hozzá tartozó szerelvényekkel
együtt, eladó. Megkeresések kiadó-
hivatalunkhoz intézendők.

*Betüöntőde,
galvanoplasztikai és mechanikai
műintézet*

Ludwig & Mayer

*Maina m. Frankfurtban
különlegesség: szék, körlevél- s mediant-létek.
Mintalapok és szíjgörgők rendeltetésre.
Teljes nyomdai berendezések.*

Alapítva 1823-ban

Berger & Wirth

könyv- és könyomdai
szines és fekete festékek gyára
→ Lipcsében ←

KENCZEFÖZÉS KOROMÉGETÉS

Kétféle minőségben

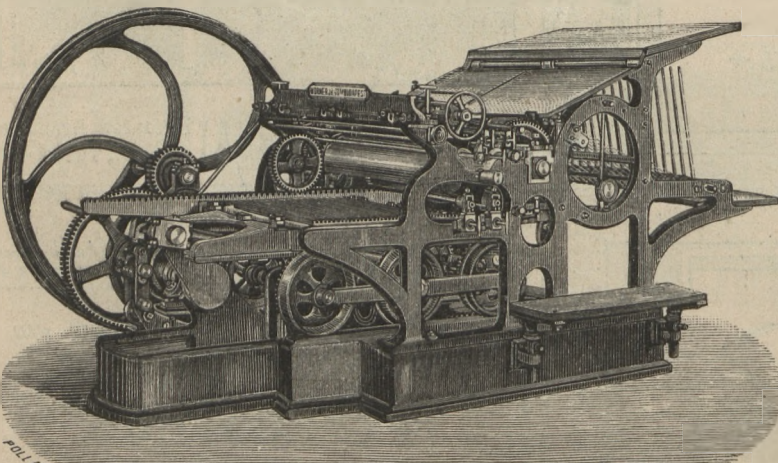
VICTORIA-HENGERANYAG

bármely gép számára (körforgóhoz is), fekete, de különösen illusztráció nyomáshoz vagy más színű festékekhez kiválóan alkalmas. E hengeranyag előnyösségét dicséri az, hogy a meleg időjárás vagy tropikus éghajlat befolyásának nincs alávetve.

Képvisező: Polacsek J. Bécs
IV., Apfalgasse 6.

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁR ÉS VASÖNTÖDE, BUDAPESTEN

*KÉSZIT: Egyszerű és kettős
gyorssajtókat
Kétszínnyomású gyorssajtót
„Hungaria“ lúd- és kézihaj-
tású, berendezett gyorssaj-
tókat
Amerikai rendszerű tégely-
nyomású gyorssajtókat
Simitó- és csomagoló-préseket
Papírvágó s lyukasztógépeket
Tömítő készülékeket
Minden e szakba vágó mun-
kák és javítások elvállal-
tatnak*

KÖRFORGÁSÚ NYOMÓGÉPEK A LEGUJABB SZABADALMAZOTT RENDSZER SZERINT

Betűszekrények és állványok.